

ERDÉLYI MÚZEUM

XIV. kötet.

1897.

IX. füzet.

Ujfalvy Krisztina.

(Első közlemény.)

A múlt évszáz végén s a folyó évszáz elején országszerte, de különösen az erdélyi részekben ismert, kedvelt költőnő volt Ujfalvy Krisztina. Dalait mindenfelé olvasták, szerették. Ujfalvy Sándor mondja, hogy philosophiáját Schilleréhez, költészetét Csokonaiéhoz hasonlították. Személyét, a köznapitól elütő egyéniségét pedig egész mondakör vette körül. Ezt az aranyos ködöt eloszlatni, valódi alakját tisztán kivenni, ma már nagyon nehéz. Olyan kevés a hiteles feljegyzés, a megbízható hagyomány! De hadd kísértem meg, mire mehetni! Nehogy még ez a kevés is elkallódjék, feledésbe menjen!

A költőnő anyja egy régi biblia tisztán maradt levelére pár becses családi feljegyzést vetett, élére írván: E szent Bibliát szerzette Isten Szent Nevinek Dicséretire Magyar-Nagy-Sombori Sombori Borbára. Innen láthatni, hogy mezőkövesdi Ujfalvy Krisztina született 1761 szeptember 3-án Szőkefalván, Kis-Küküllő vármegyében, abban a házban, melyet a nem kritizáló monda kegyelete Verbőczy István szülőházává is avatott. Anyja, Zsombori Borbára, először, 1747 ápril 11-én Palatkay Ferenczhez ment nőül. Férje 1758 február 5-én meghalván, a gyermektelen özvegyet 1759 okt. 2-án „eljegyezte, hittel kötelezte magának házastársúl“ Ujfalvy Sámuel küküllői főbíró s még ugyanazon év november havának 5-én esküvőjük is megtörtént. Ujfalvy Sámuel megyéjében köztisztviselő s szeretetben állott. Kartársai magasztalták szép eszét, igazgatószeretetét, nagy tekintélyét. A dicsőszentmártoni megyei levéltárban egy levéltartó szekrény kültábláján fenmaradt arczképe: ülve hallgatja ki a panaszos feleket. Egybekelésökkor a férfi 62, az asszony 44 éves volt.¹ 1763 szept. 10-én született második gyermekök, Samu.

¹ Ujfalvy Sándor emlékiratai 1854—85-ből. Kézirat az erdélyi múzeum könyvtárában. I. és III. kötet. A II. hiányzik. Elveszett vagy lappang.

kiből később Belső-Szolnok vármegye híres főbírája lett. 13 évig volt szolgabíró, 12 évig alispán s 5 évig főbíró. Ennek fiai: Sándor, (a híres vadász és emlékiró), Samu és Károly s unokái (Károly fiai) a ma élő Samu és Ádám. Kővári¹ Krisztinának egy Gábor nevű testvérét is említi, de erről az anya feljegyzései semmit sem tudnak. Az apa korán, már 1768 ápr. 6-án elhalt s így a gyermekek nevelése egészen anyjukra maradt. Krisztina kétségtelenül gondos nevelésben részesült s a tudományok iránt való vonzalmát, bő olvasottságát nemesak íratai bizonyítják, hanem becses, gazdag könyvtára is. Dédunokája, Kispál Mihály az Egyetemes Philologiai Közöny XI. kötetében közli a könyvtár roncsainak jegyzékét. De idegen nyelveket soha sem tanult. Ezt nem is titkolta, sőt büszkén emlegette; mintegy eredetisége megőrizhetésének biztosítékát látta benne. Legalább Ujfalvy Sándor emlékirataiban így mondja.

Kővári bizonyosan hiteles tanúra támaszkodva írja Krisztináról, hogy szép és elmés. Fehérpataky László is, hiszem, urát tudná adni ez állításának: „Egyike volt Erdély legszebb hölgyeinek. Termete nyulánk, arczbőre finom, ajka piros, szeme tüzes. Szépsége nem egy szív békéjét zavará föl“.² Különben Ujfalvy Krisztinának két olajfestésű arczképe maradt ránk. Egy magyar ruhás, dédunokájánál, Kispál Sándornál, egy másik, paraszt-menyecske jelmezben, Ujfalvy Ádáménál. Elég világos tanúbizonyság az ő szépségéről. Ujfalvy Sándor azt írja, hogy öltözete csinos, mindig tiszta s talpig magyar volt; magas sarkú, fekete kordovánbőr sarú, köntös helyett rokolya drága kelméből, fehér finom gyöles ing, szorosan testhez illő posztó vagy selyem mellény. Ünneppan panyókára vetett sötétzöld mente, fehér hattyu prémmel. Kúnállású főveg, drága rezgő tükkel. Szépen tánczolt. Ujfalvy Sándor, mint gyermek látta tánczolni s soha sem birta feledni, mily szívvel-lélekkel s mégis mennyi illedelemmel járta; mennyi kellem, mily méltóság díszíté minden léptét. Soha sem látott azután oly kedve szerinű szép tánczot. Szépen is énekelt.

Nem csoda, ha szerették. Nem csoda, hogy belészeretett Haller László gróf, kinek szerelmét a szevedélyes nő lángoló lelke egész erejével viszonzta. E szerelemből fejlődik ki Ujfalvy Krisztina egész

¹ Kővári László: Erdély nevezetesebb családai. Kolozsvár, 1854. 244 lap.

² Fehérpataky László: Magyar tudós nők a XVI. XVII. s XVIII. században. Magyarország és a Nagyvilág, 1875. 42. szám.

életének tragédiája. Jegyese elhagyta. Hogy mi volt e szakítás igazi oka, ki tudná ma már biztosan megállapítani? Rangkülönbség aligha. Hiszen Ujfalvy Krisztina előkelő, régi nemesi családból származott apai, anyai ágon. Az Ujfalvy-család székely eredetű, mintegy 200 év előtt származott ki a megyékbe. Anyja Zsombori Sándornak (meghalt 1745 boldogasszony hó 22-én, 64 éves korában), és Ajtoni Krisztinának (meghalt 1788 december 29-én) leánya. Farkas nevű testvére Kabós Krisztinát vette nőül, unokanővére, Zsombori Druziánna pedig Kabós Sándor felesége volt. A hagyomány szerint honfoglaló ősesaládok sarjai, minden kétséget kizárólag pedig ősrégi családok utódai. A Zsomboriak már sok száz év előtt gazdag, hatalmas urai Galponyának és vidékének.

Valószínű, hogy a vőlegény rokonsága gátolta meg egybekelésüket, vallási okokból. A buzgó katolikus család nem akarta, hogy László gróf református leányt vegyen feleségül. Igaz, hogy Erdély mindenha a vallási türelem példaképe volt. De tudjuk, hogy épen Mária Terézia idejében a hatalom mesterségesen felkeltette és kiélesítette a felekezeti ellentéteket. Nem volna hát épen lehetetlen e feltevés.

Én azonban azt kizsem, íratának szelleme, hangulata arra enged következtetnem, hogy a vőlegény ingatag lelke, esésap természetete szakította szét e szívbéli köteléket, mérgezte meg a szegény asszony lelkét. Megölte boldogságát, de ez fejlesztette költővé, minden esetre pedig ez tette olyan költővé, a minővé lett.

Igen érdekes világot vet lelkületére a Molnár Borbálával folytatott levelezése. Molnár Borbála a kor második ünnepelt költőnője. Ő Magyarországon született 1760-ban.¹ Apja János, ev. ref. kántortanító volt. Istenfélő, emberszerető férfi, ki feleségével példás házasságban élt, szeretettel nevelvén gyermekeit, megelégedvén egyszerű sorsával. A vakbuzgó földesúr jobbágyait kezdte kitérítgetni. A tanítót is rábeszélésekkel, ígéretekkel csalogatta. De ő állhatatos maradt,

¹ Molnár Borbála munkái: Első darab. Második nyomtatás. Pozsonyban és Pesten, Fűskuti Landerer Mihály költségével és betűivel, 1774. Második darab. Ugyanott és ugyanakkor. Harmadik darab. Kassán, F. L. M. betűivel, 1795. Negyedik darab. Kassán, F. L. M. betűivel, 1795. A második darab 1790-ben készült Sátoralja-Ujhelyen. Ennek verseiben a maga élete történetét beszéli el.

mire a földesúr a ténplomot elvette s az Isten szolgálait szétkergette. A szegény elűzött tanító Sátoralja-Ujhelyre menekült, hol egy kis háza volt, melyben megvonnult. Hét évig élt így, gyarapodva s belétalálva magát sorsába. Ekkor betegeskedni kezdett s 1771-ben meghalt. A nagyobbik leány ekkor már eladó korban volt. Ezt az apa nagyon szerette. Mindig ott virrasztott, sírt, imádkozott a haldokló ágyánál. Az apa vígasztalta: Ne sírj, leányom, te is nemsokára utánam jösz! Ezt mindenki csak szólásmondásnak vette. De Klára férjhez menvén, gyermekágyban meghalt s apját csakugyan hamar követé. Vele egy sírban pihen. Húga Borbála apjok halálakor nyolez éves volt, de aztán hamar elkerült a háztól. Anyjának született egy posthumus fia. Evvel a kis fiúval maradt Borbára anyja oldala mellett. Anyja nagyon szerette az engedelmes, vidám kedélyű leánykát, a kit mindenki dícsért. Különben az anya életrevaló, ügyes nő volt, a ki rendben tudta tartani a házat és semmiben szükségét nem látta. Borbára lassanként nagy leánynyá cseperedett. Sokan udvaroltak a szép nőnek a nélkül, hogy valamelyiköket különösebben megkedvelte volna. Ám jött egy fiatal ember, a kitől irtózott. Gyűlölte őt, mert „vala minden bűnnek s ördögnek szállása“, „egy monstrum a többi ifjak között“, „másokhoz képest oly volt ez, mint szemet“. De a gyűlölt ifjú fortélylyal az anyát körülvette s tudván, mi tetszik neki, szelédnek s különösen rendkívül istenfélőnek, vallásosnak mutatta magát. Egészen elbódította, a ki titokban már neki szánta leányát. Az ifjú meg is kéri Borbála kezét s mikor az anya tudatja Borbálával, hogy oda ígérte, kétségbeesetten tiltakozik. Anyja erős, kíméletlen szemrehányásokat tesz s nem hagy fel czélmével. Mikor meghallja, hogy leánya a krajnai származású kérőnek szemtől-szembe megmondta, hogy utálja, gyűlöli, megveti: elájúl, nagy beteg lesz. Nem is akar leányára nézni. Ekkor jön egy másik ifjú, kit már rég szeret igaz szerelemmel, de csak most ébred szerelme tudatára. Bús sejtelemmel válnak el. S csakugyan az anya elalkudta leányát a krajnai gavallérnak. Felbiztatta, hogy csak küldje el a kérőket, majd gondja lesz neki a többire. Borbála beteg lesz, élet és halál közt lebeg. Kedvese kétségbe van esve. Felgyógyulván, anyja mégis eljegyzi a gyűlölt férfival. Kedvese gyöngéd levelet ír: meg van győződve szerelméről, hűségéről; tudja, hogy csak kényszerítő körülmények hajtják e házasság igájába. Férjhez megy. Próbálja megadni

magát sorsának. Igyekszik gyűlöletét, undorát legyőzni, hű feleség lenni. De az istentelen, vallástalan ember a mily szenteskedő volt előbb, olyan igazi alakjában mutatkozott most. Anyósát vén ördögnek, boszorkánynak nevezi, semmi tiszteletet iránta nem tanúsít. Még Borbálának kellett vigasztalni anyját. Tékozolt, dorbézolt, többnyire részegen tért haza. Feleségét szidta, gyötörte, végre elhagyta. 17 éves korában ment férjhez a szegény nő s 14 évig élt ez útált házasságban. Vigasztalást Istenben vetett hitében s három gyermekében talál. Nemsokára Erdélybe kerül Gyulai Mikes Anna grófnéhoz, kinél 22 évig marad. A nyarat falun tölti, többnyire Egeresen, a telet 1795-től fogva Kolozsvárt. Ekkor kezdődik Molnár Borbára és Ujfaly Krisztina levelezése.¹

Molnár Borbála szelíd nő, kinek szívében tisztán, szennytelenül él kedvesének képe. Nem esalta meg, anyja szakította el tőle, ő is csak leánya javát akarva, boldogságát remélve. Férjében sem csalódott, mindig hitvány embernek tartotta. Innen van, hogy bár sokat szenvedett, nem ítéli el a férfi-nemet. Megmaradt lelkének bizodalma. Minden leveléből törhetetlen, elpusztíthatatlan optimizmus sugárzik ki. Azt mondja, hogy nem a férfi zárja el a nőt a tudományoktól, hanem a maga tulajdon restsége; az anyák nem törődnek leányaik lelkével; a nő csak külsejére, csak a piperére gondol, nem az erkölesre, szívbeli jóságra. Nyugodtan, józanul, konzervatív felfogással gondolkozik:

Nem zárják ők tőlünk el a jó könyveket,
Melyek formálhatják a gyenge szíveket.
S ha nem gyakoroljuk, mi magunk hibázunk,
E részben ellenek hasztalan csatázunk.
Nem is szükség nekünk mélyen böleselkednünk,
Mert ebben ők elsők, azt meg kell engednünk.
Míg az asszonyi nem ezt meg nem esméri,
Megelégedését addig el nem éri,
Sőt kárhoztatván a más nem kevélységét,
Elárúlja saját szíve büszkeségét,

¹ Barátsági vetélkedés, vagy Molnár Borbálának Máté Jánosné asszonnyal a két nem hibái és érdemei felől folytatott levelezései. Kolozsvár, 1804. 8 r. I—IV. 224 lap. Bethlen László grófnak és Bornemisza József bárónak ajánlva, a kik a munka kiadásában segítettek.

Mely a függést épen el nem hordozhatja,
 S a férfi-nem jussát azért kárhoztatja,
 Azt adván okául tudatlanságának,
 Holott ebben maga vet gátat magának.
 Hiszen mi oly végre nem is teremtettünk,
 (Mivel sok házi baj tárgyává tétettünk)
 Hogy a tudományban, mint ők, búvárkodjunk,
 S nem szükség, magunkról hogy oly fenn álmodjunk.
 De a mi szükséges, azt megszerezhetjük,
 Ha becses időnket el nem vesztegetjük.
 S ez az, a mely bölcsesé formálhat bennünket,
 Ha tudjuk s követjük kötelességünket,
 Úgy mint házastársak s keresztyén asszonyok,
 Szorgalmatos anyák s gondos gazdasszonyok.

Ismételten erősíti, hogy a nők ostobaságának és erkölestelenségének nem a férfiak az okai. Bennök leszen meggondolás, erkölcsi érzék. Neki magának arra nem volt ugyan ereje, hogy kedvesét ne szeresse, de igen arra, hogy mint férjes nő ne találkozzék, ne is levelezzen vele. (Kolozsvár, 1796 november 6-án.) Mindig csendesen okoskodik.

DR. VERSÉNYI GYÖRGY.